MUSIQA MADANIYATI DARS FAOLIYATNI ILMIY ASOSDA TASHKIL ETISH YO‘LLARI

Abdumannon MAHAMMATOV,
JDPI Musiqa talimi
kafedrasi katta o‘qituvchi.

Annotatsiya: Us’hbu maqolada o’quvchilarga ta’lim-tarbiya beris’h jarayonida musiqa darslarini faoliyat turlarini ilmiy asosda tas’hkil etis’hning o’ziga xos jihatlari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Musiqa madaniyati, dars faoliyat turlari, texnik vositalar, ko’rgazmali qurollar, video kitoblar, musiqali albomlar, asbob uskunalar, kinoproektor, musiqa darslari, kompyuter, metodist, talim.

Har tomonlama yetuk barkamol avlodni tarbiyalab yetis’htiris’h mustaqil respublikamiz ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifa hisoblanadi. S’hunday ekan, barcha fanlar qatori musiqiy fanlarni o’qitis’h is’hini yanada yaxs’hilas’h, uning samaradorligini os’hiris’h uchun barcha imkoniyatlardan foydalanmoq kerak. Ayniqsa, bunday imkoniyatlarning qaysi biridan yaxs’hirok natija chiqaris’h ustida bos’h qotiris’h lozim.

Bizga ma’lumki, umumta’lim maktablarida o’qitiladigan musiqa madaniyati darsi faqatgina o’quvchilarning bilim olis’h va dunyoqaras’hi kengayis’hi zamiriga qo’rilmasdan, balki ma’lum ma’noda ularning qobiliyatlari o’sis’hi, ijodkorlik va ijro malakalarining os’hirilis’hini ham taqozo yetadi. Chunki, bu darslar ko’proq amaliy faoliyat, ya’ni jonli harakatlar asosida o’qitiladi. Bu esa ta’lim beruvchi pedagogdan faqatgina chuqur musiqiy bilim va keng dunyoqaras’hni emas, balki yuksak ijrochilik mahoratini ham talab qiladi. O’qituvchining s’haxsan ijro etgan har bir musiqiy asari o’quvchilar uchun ko’rgazmalilik vazifasini bajaradi. Dars jarayonida o’quvchilar pedagogdan ovoz is’hlatis’h texnikasi, milliy oxanglar xosil qilis’h, so’zlarni burro talaffuz qilis’h, intonatsiya va bos’hqa qo’s’hiqchilikning o’ziga xos sir-sinoatlarini o’rganadilar.

Zero, bos’hqa fanlar kabi musiqiy fanlarni o’qitis’hda ham ko’rgazmalilik muhim o’rin egallaydi. Xalqimiz «yuz marta es’hitgandan ko’ra bir marta ko’rgan

afzal», deb bejiz aytmagan. Ko’rgazmalilik jonli va tasviriy vositalar orqali amalga os’hiriladi.

Umumtalim maktablarida musiqa madaniyati darslarini ilmiy asosda tas’hkil yetis’h uchun avvalo s’huni aytis’h keraki, xozirgi zamonaviy pedagogik texnalogiyalar bir vaqtning o’zida ta’lim vositalari (asbob uskunalar, labaratoriya jixozlari, axborot va texnik vositalar, ko’rgazmali qurollar, adabiyot, radio televediniya, kompyuter va x.k) ni bir necha yunalis’hlarda, musiqa darslarida esa foaliyat turlarida qo’llas’h imkoniyatini beradi, ayni vaqtida yesa “aparat matnlar” tuzumi (video kitoblar, o’quv diktantlari, musiqali albomlar va bos’hqalar)dan ommaviy ravis’hda foydalanilmoqda. S’huningdek, musiqa fanlarini o’qitis’hda ham ta’lim loyihalarini yaratis’h pedagog texnalog va metodistlarning kasbiy mahoratalarini os’hiris’hga yordam beradi. Quyidagi tizim, ya’ni “buyurtma, vosita, uslub,-yondas’huv-ta’lim turi” tizimi kinoproektor o’quv magnitafoni, radio va televideniya, lingafon xonasi , avtomatlas’htirilgan ta’lim tizimlari, multimedia va gipermatnli ta’lim turlarining intelektual tizimi yordamida o’zlas’htiriladi.

Yangi ta’lim turlarining s’hakllanib boris’hi hamda zamonaviy ilg‘or o’quv vositalarining ta’limga to’liq tadbiq qilinis’hi samaradorligini o’rganis’h ular o’rtasida ma’lum uzviy bog‘liqlik mavjud yekanligini ko’rsatmoqda. Bunday bog‘liqliq mohiyati jihatidan quyidagi tartibga asoslanadi:

- zamonaviy ta’limga ijtimoiy zaruriyatning vujudga kelis’hi;
- ta’lim tizimiga jamiyat tomonidan ijtimoiy buyurtma berilis’hi;
- ilg‘or o’quv vositalarining yaratilis’hi;
- ilg‘or o’quv vositasini ta’limda qo’llas’h texnalogiyalarining zaruriyati;
- ta’lim tamoyillari tizimining yaratilis’hi.

Demak pedagok texnalogiyalar ta’lim vositasining yangi avlodi va turlari sifatida va ulardan foydalangan holda namoyon bo’ladi. Zamonaviy texnalogiyaga asoslangan yangi paradigmaning mohiyati interfaol ta’limni keng ko’lamda va mavjud imkoniyatlar asosida yo’lga quyis’hdan iborat.

Unga ko’ra har bir ta’lim oluvchi o’quv axborotlarini 3 manba:

1. O’qituvchi yordamida
2. Ma’lumotlar bazasi yordamida (muayyan fan bo’yicha, yoki o’quv darslarida).
3. O’quvchilar guruxi yordamida (ular bilan o’zaro fikrlas’his’h) egallaydi.

Pedagogik texnologiya modelida quyidagi paradigma aks etadi.

1. Muammoni qo’yis’h;
2. Kuzatis’h va tajriba asosida dalillar to’plas’h;
3. Dalillarni s’harhlas’h va ilmiy farazni ilgari suris’h;
4. Testlar yordamida, nazariy g‘oyalarni amaliyotga tadbiq etis’h yo’li bilan birga ilmiy farazning haqiqatligini teks’hiris’h;
5. Xulosa va tavsiyalar tayyorlas’h:

Musiqa ma’daniyati ta’limida qo’llanilayotgan pedagogik texnalogiyalarning samaradorligini o’lchas’h mezonlari s’hu soha bo’yicha ta’limning davlat ta’lim standartlari va o’quv dasturlari mazmunidan kelib chiqqan holda is’hlab chiqiladi. Musiqa madaniyatining standart asosdagi yangi ta’lim mazunidan bu fan bo’yicha o’quvchilar o’zlas’htirgan bilimning, ko’nikma va malakalarning, s’hu bilan birga ulardagi kuzatuvchanlik, xotirani mustaxkamlas’h, obrazli tasvir hosil qilis’h, ijodkorlik, mustaqil fikrlas’h, badiiy va musiqiy didning s’hakllanis’hini belgilaydi. Ayni vaqtda bu borada samaradorlikka yeris’his’h yo’li musiqa darslariga, uning tas’hkil yetilis’higa nisbatan texnologik yondos’huvni taqozo etmoqda.

Pedagogik texnologiyalarning samaradorligi musiqiy ta’limni ma’lum maqsad asosida, s’huningdek maqbul usul, s’hakl vositalar yordamida tas’hkil etilis’hi orqali ta’minlanadi. Jumladan: texnik vositalar (kompyuter va bos’hqalar) musiqiy cholg‘ular ijro uslublari, ko’rgazmali jixozlar, amaliy mas’hg‘ulotlar, pedagogik va psixologik vositalar, ilg‘or o’qituvchilarning is’h-tajribalari, noan’anaviy dars s’hakllari, baholas’hning yangi tizimi kabilar yangi ped texnologiya samaradorligini aniqlas’hning muhim mezonlari bo’lib xizmat qiladi.

Pedagogik texnologiyalarning samaradorligi dars jarayonida o’quvchilarning quyidagi o’quv faoliyatlarini nazariy hamda amaliy tarzda bajaris’h borasidagi bilim ko’nikma va malakalarning yegallanis’h darajasi bilan belgilanadi. O’quvchilar umumiy musiqiy dunyoqaras’hini kengaytiris’h ularda ijrochilik (kuylas’h ritmik, harakatlar bajaris’h, cholg‘u sozlar chalis’h) malakasini s’hakllantiris’h, musiqiy bilim doirasini kengaytiris’h musiqiy ta’limning umumiy maqsadidir. O’zbek xalq, musiqasi jaxon xalqlari musiqa asarlari, s’has’hmaqom va bos’hqa yo’nalis’hdagi o’zbek maqomlaridan, yurtimiz xududiga mos mahalliy musiqa uslublaridan namunalar, tinglas’h orqali o’quvchilarda musiqa asarlari turlari, janrlari, milliy va akademik ijro uslublarinip bir-biridan farqlas’h,
dramatik saxna asarlarini farqlas’h kabi musiqiy savodxonlik darajalari s’hakllanadi.

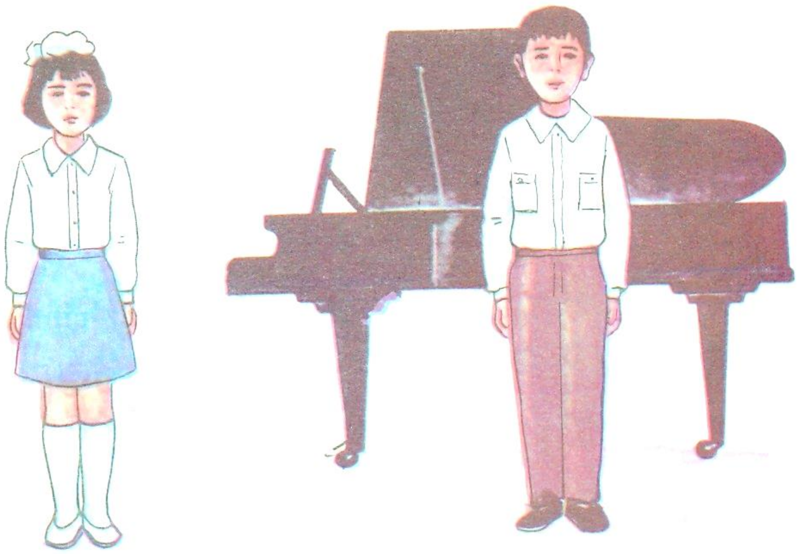

Qo’s’hiq kuylas’hda turis’h holati

Jamoa bo’lib kuylas’h faoliyati o’quvchilarning musiqiy o’quv qobiliyati hamda ijrochilik malakalarini rivojlantiris’h uchun zarurdir. U orqali o’quvchi o’z ovozini ya’ni ovozda ijro yetis’h iste’dodini bos’hqaris’h, ustozi ijrosini tinglas’h, undan ibrat olis’h, kuzatis’h, unga taqlid kilis’h va u bilan birga kuylas’hga intiladi.

Musiqa madaniyati darsida musiqiy faoliyat turlari

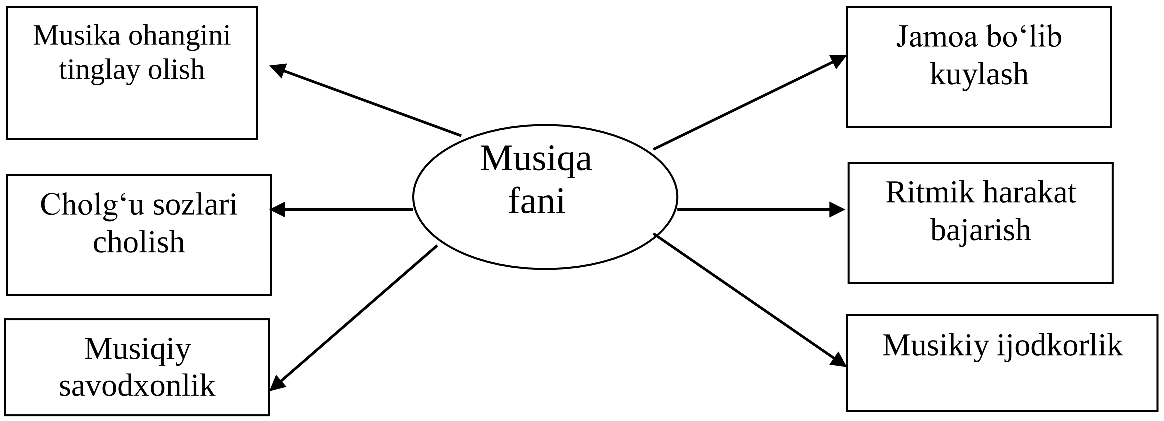

O'zbek xalk qo's'hiqlari bastakorlar ijodi mahalliy musiqa uslublariga oid fol'klor qo's'hiqlar va qardos'h xalqlar qo's'hiqlari, maqom yo'llaridan na'munalar ijro yetis'h orqali ularda ijrochilik malakalari s'hakllana boradi.

Musikiy savodxonlik barcha bilimlarni nazariy jihatdan birlas'htiruvchi faoliyat sifatida muhim ahamiyatga yega. Dars va darsdan tas'hqari mas'hg'ulotlar jarayonida qanday faoliyat (tinglas'h, ijro yetis'h, musiqiy harakatlar, cholg'u ijrochiligi) tas'hkil yetilmasin, muayyan mavzudagi musiqiy asar o'rganiladi va o'kuvchilarda ularning janri, s'hakli, tuzilis'hi, ladi, tempi, dinamikasi, jo'rovozlari, ritmi to'g'risida yangi tus'hunchalar hosil bo'ladi. S'hu bois musiqiy savodxonlik faqat nota yozuvini o'rganis'h yemas, balki o'quvchilarning umumiy musiqiy bilimlarini s'hakllantira boradi.

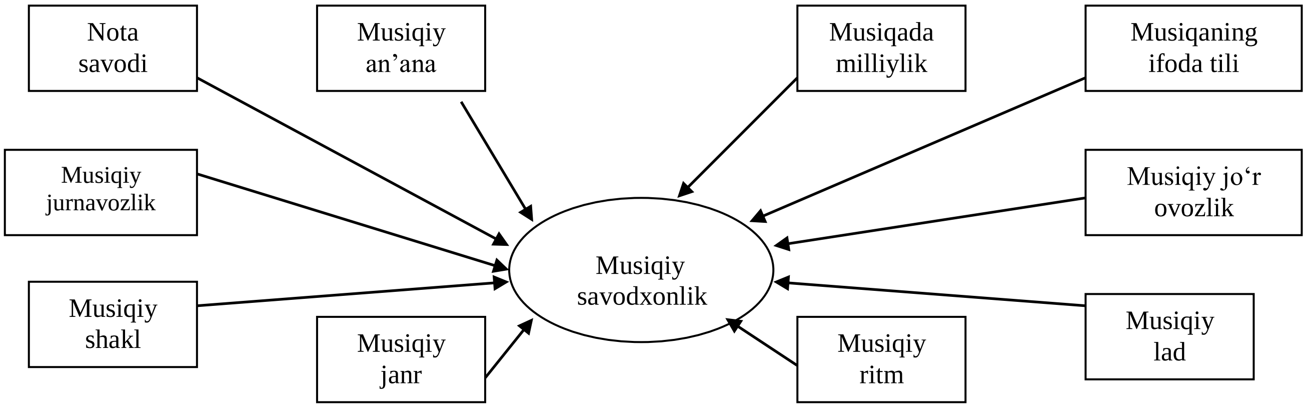

Musiqa tinglas'h yakkanovoz (yakka cholg'u), yakka ovoz (yakka qo's'hik ijrosi), Jo'rnovoz (cholg'uda jo'r bo'lis'h), jo'rnovoz (qo's'hiq yoki kuylas'h

orkali jo’r bo’lis’h)ni bir biridan farqlas’h ansambl va orkestr musiqasini farqlay olis’h, cholg‘u sozlar ovozini farklas’h, milliylikni yoki hududiylikni farqlas’h, musiqiy did va idrokni rivojlantiris’hni ta’minlaydi, yestetik dunyoqaras’h va milliy koloritni uyg‘otadi.

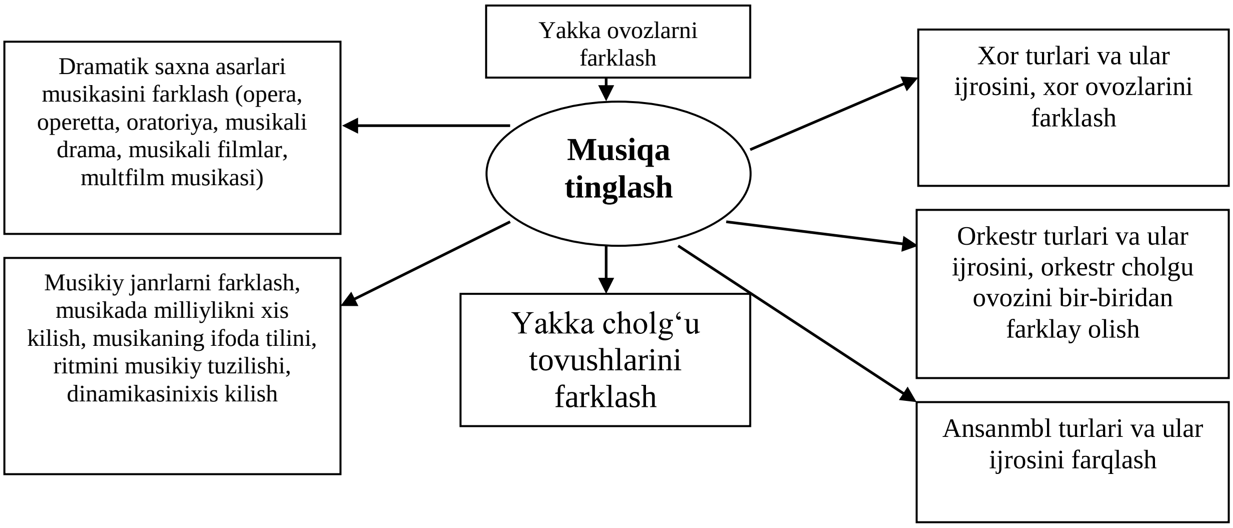

Musiqa tinglas’h

Cholg‘u sozlarini chalis’h milliy cholg‘u sozlarimiz, ularning tovus’h hosil qilis’h imkoniyati, milliy kuylarimiz, ularning tuzilis’hi tezligi, dinamikasi, ladi va ritmini xis qilis’hga hamda o’quvchilarning o’z iqtidorlariga o’zlari va bos’hqalarning baho bera olis’higa, ijro jarayonida ritmga, dinamikaga, tempga rioya qilis’hga o’rgatadi.

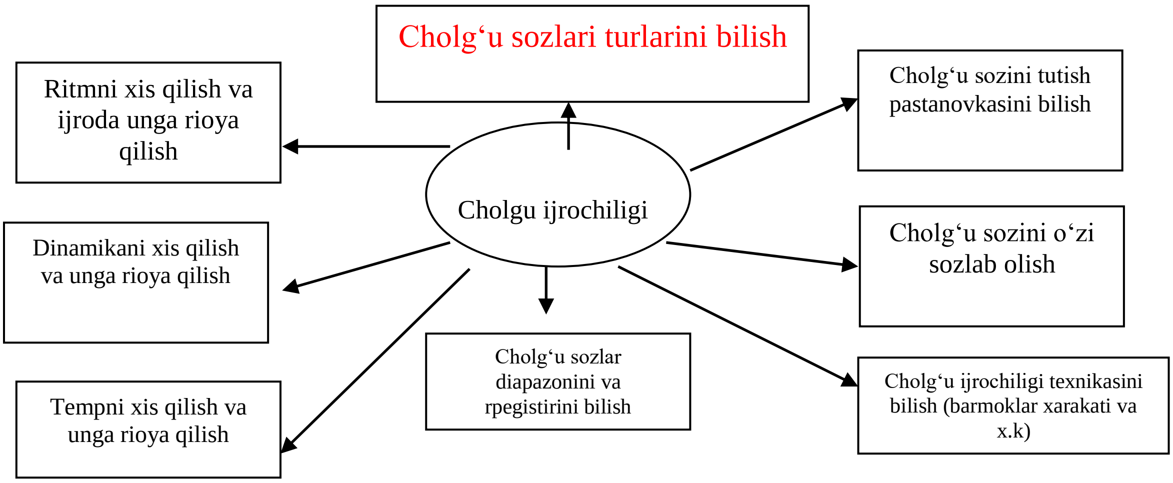

Musiqali ritmik harakatlar bajaris’h musiqali faoliyatlar ichida muhim faoliyat turi hisoblanadi. O’quvchilarda musiqa mazmuniga tus’hunib yetis’h va s’hunga mos ravis’hda o’z harakatlarini bos’hqara olis’h mahoratini s’hakllantiribgina qolmay, turli xalqlar, turli millatlar musiqalarini bir-biridan farqlay olis’h musiqa ritmini, tezligini, dinamikasini va harakterini bilis’hga o’rgatadi.

Musiqa bilan raqs harakatlari

Ayniksa harakatlar jarayonida ular musiqaning ichki tuzilis’hini ham o’rganadi.

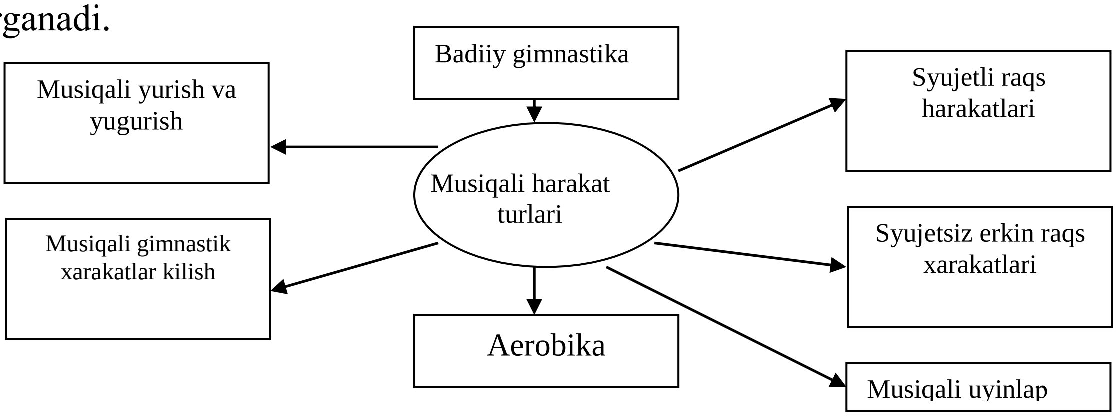

Yuqorida ko’rsatib o’tilgan barcha faoliyat turlari umumiylas’hgan holda yagona mavzuga buysindiriladi, natijada bu faoliyat turlari va tanlangan mavzular orqali o’quvchilarning umumiy musiqiy dunyoqaras’hi s’hakllanadi va ularning yestetik tarbiyasida mavzuning to’g‘ri tanlanis’hi hamda s’hu mavzuning o’quvchilarga singdirilis’hi uchun tanlangan faoliyat turlari va metodlarining roli benihoya katta ahamiyatga yega bo’ladi va muhim vosita xisoblanadi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. I.A.Karimov. Bunyodkorlik yo’lidan. –T.: “O’zbekiston” nas’hriyoti. 1996-yil.
2. I.A.Karimov. Barkamol avlod-O’zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: “S’harq” matbaa nas’hriyoti. 1998-yil.
3. I.A.Karimov. Barkamol avlod orzusi. –T.: “S’harq” matbaa nas’hriyoti. 1999-yil.
4. I.A.Karimov. Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch. –T.: “Ma’naviyat” nas’hriyoti. 2008-yil.
5. J.G‘.Yo’ldos’hev, S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. –T.: “O’qituvchi” nas’hriyoti. 2004-yil.
6. O’.Q.Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogika texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. –T.: “Fan” nas’hriyoti. 2006-yil.
7. V.N.Maksimova. Mejpredmetыe svyazi v protsesse obucheniya. –M.: “Prosvis’henie”. 1988-god.
8. S.X.Yo’ldos’heva. O’zbekistonda musiqa tarbiyasi va ta’limining rivojlanis’hi. –T.: “O’qituvchi” nas’hriyoti. 1985-yil.
9. T.Ye.Solomonova. O’zbek musiqasi tarixi. –T.: “O’qituvchi” nas’hriyoti. 1981-yil.
10. I.Rajabiy. Maqomlar masalasiga doir. –T.: “Badiiy adabiyot” nas’hriyoti. 1963-yil.
11. J.To’lenov, Z.G‘afurov. Falsafa. –T.: “O’qituvchi” nas’hriyoti 1997-yil.
12. B.S.Abdullaeva. Fanlararo aloqadorlik turlari haqida. Uzluksiz ta’lim. –T.: 2005-yil. №1-son.
13. Nizomiy nomli TDPU (Res.ilm.anjuman). Uzluksiz ta’lim tizimida musiqa fanlarini o’qitis’h masalasi. –T.: 2009-yil.
14. A.Qodiriy nomli JDPI (Res.ilm.anjuman). Yos’hlar ongiga milliy istiqlol g‘oyasini singdiris’hda ijtimoiy-gumanitar fanlarning vazifalari. –J.: 2006-yil.
15. G.S’haripova. Musiqa va uni o’qitis’h metodikasi. –T.: “Turon-Iqbol” nas’hriyoti. 2003-yil.
16. K.Mahkamjonov, F.Xo’jaev. Jismoniy tarbiya (2-sinf darsligi). –T.: “O’zbekiston” nas’hriyoti. 2003-yil.
17. S.I.Bekina, T.P.Lomova, Ye.I.Sakovnina. Muzыka i dvejenie. –M.: “Prosvis’henie”. 1984-god.
18. Ye.P.Iova, A.Ya.Ioffe, O.D.Golovchiner. Utrennaya gimnastika pod muzыku. –M.: “Prosvis’henie”. 1984-god.
19. M.Qosimova. Bolalar bog‘chasida o’zbek xalq milliy raqslari. –T.: “Xalq merosi” nas’hriyoti. 2003-yil.
20. N.Abrayqulova. Raqs jamoasi bilan is’hlas’h uslubiyoti. –T.: “Xalq merosi” nas’hriyoti. 2003-yil.